

Zitierhinweis

Horský, Jan : recension de : Jaroslav Dibelka, Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství. Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století, České Budějovice : Historický Ústav Filozofické Fak. Jihočeské Univ., 2012, dans : Český časopis historický, 2014, 1, p. 123-128, DOI: 10.15463/rec.1189719217

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

a Bůžkova stať vycházejí z konkrétní situace šlechty na určitém území (Svatá říše římská, české země) a plynule přecházejí do metodologických úvah na základě přehledu nejnovějšího bádání o ní. Aschův geografický záběr je přitom větší a vývoj na dnešním německém území konfrontuje s okolní Evropou, především pak s Francií, přičemž stranou nezůstává ani zásadní otázka, zda existovala nějaká (celo)evropská šlechta, resp. společné rysy aristokracie, které by umožnily její obecnou definici. V případě Bůžkovy studie pak jde primárně o představení české problematiky odbornému evropskému (německojazyčnému) publiku s upozorněním na aktuální, v české historiografii studovaná témata a posuny akcentů – směrem ke kulturním dějinám a na časové ose směrem k osvícenství.

Základem pro recenzovaný sborník bylo česko-německé jednání v jihoněmeckém městě Sigmaringen v květnu 2010. Jeho cílem byla nejen komparace dvou oblastí, jejichž podobnosti představovaly ve sledovaném období bázi pro společné dějiny, ale také prohloubení vědecké spolupráce, prezentace výsledků českých historiků a jejich německých kolegů. Z německé strany se na projektu podílela Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg, Universität Freiburg, Landesarchiv Baden-Württemberg, z české strany se jednalo o pracovníky Historického ústavu Jihočeské univerzity. Do budoucna si lze jen přát pokračování a případné rozšíření této spolupráce, která přináší cenné plody, jež pomohou nejen objevení nových perspektiv studia šlechty v raném novověku na území Čech a jihozápadního Německa, ale stanou se významným příspěvkem do celoevropské diskuse nad povahou (nejen vyšší) šlechty jako specifické sociální skupiny, jež prokázala v dějinách starého kontinentu neobyčejnou houževnatost a po staletí zůstávala na výsluní politického, sociálního i kulturního života.

Jiří Hrbek

Jaroslav DIBELKA

Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství.

Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století

(= Monographia historica, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis, sv. 12),

České Budějovice, Jihočeská univerzita 2012, 262 s., ISBN 978-80-7394-3639.

Recenzovaná práce je založena na podrobném rozboru pramenů patrimoniální správy, zejména trestněprávních dokumentů, z panství Třeboň ze 17. a 18. století. Autor se zaměřuje na případy smilstva a cizoložství. Tematizací těchto jevů (zejména zkoumáním otázky „obránných strategií“ osob, obviněných ze smilstva a cizoložství před soudem) navazuje na badatelské postupy historicko-antropologické literatury. Kromě precizních rozborů pramenných textů obsahuje jeho práce i bohatý rozbor dosavadní (české a ze zahraniční především německojazyčné) literatury, věnované dějinám venkovského obyvatelstva, poddanství a lidové kultury v raném novověku, opět mj. se zaměřením na literaturu uplatňující antropologická hlediska (s. 6–56).

Z témat, která jsou dnes relevantní v historické antropologii či v rámci tzv. *New Cultural History*, pak autor věnuje pozornost především otázce počestnosti a cti ve spojitosti se „zmrháním“ panen (s. 80–93), dále způsobu obhajoby těch venkovanů, kteří byli obviněni ze smilstva (s. 94–125) a cizoložství (s. 126–135), jakož i problematice veřejné kontroly jedince venkovskou societou (s. 136–157). Práce je nesporně cenná, a to jak pramennými analýzami, tak způsobem kladení otázek. To, že s ní budu v následujícím textu spíše diskutovat, nemá být v žádném případě chápáno jako snaha o snižování její kvality.

Kromě „obránných strategií“ (k tomuto pojmu ještě viz níže) a kromě omluv a zdůvodňování smilstev a cizoložství argumenty, které lze vesměs očekávat (muž se vymlouvá na opilost, na svůdné chování ženy, oproti tomu žena na násilnost muže), narazíme v Dibelkou shromážděných případech i na některé další zajímavé okolnosti. Lze za ně považovat kupříkladu poměrně vysoký počet případů cizoložství oproti méně častému smilstvu (s. 126). Pokud jde o pohlavní styk hospodářů s jejich děvečkami, „poněkud překvapivým se ukázalo zjištění, že i v těchto případech byl jako prostředek, jak přimět ženu k povolnosti, často užíván od ženatých mužů slib manželství“ (s. 161). Mělo to svoji logiku snad v případech, kdy byla hospodyně již stará a nemocná (s. 127).

Někdy se ovšem v pramenech setkáme s takovou obhajobou cizoložství, kterou bychom očekávali spíše v romantické beletrii. Dokladem případů cizoložných párů, „které svoji lásku netajily“ (s. 129), může být výpověď z roku 1688: „Na dobré mé svědomí беру, když jsem té osoby neviděl, byl jsem na mysli všecken jako zmámený, a když jsem ji spatřil, hned nějak jako přinuceně jsem ji milovati a s ní nepořádně tělesně zhřešiti musil“ (s. 129). „Pokud však svobodná žena v cizoložném vztahu otěhotněla, čekalo ji do budoucna mnoho problémů. Samotné obvinění z cizoložství bylo totiž mnohem vážnější než obvinění ze smilstva, a tak ženy leckdy podlehly nátlaku svých ženatých partnerů či jejich blízkých a použily obranné strategie, které jim byly v podstatě vnuceny. Jednou z nich byl odchod gravidní ženy na jiné panství, kde jí byla často slíbena hmotná podpora výměnou za to, že neprozradí pravé jméno otce dítěte“ (s. 129–130).

Pozornost pak zasluhují případy cizoložství vdaných žen, které, jak uvádějí, buď neměly dlouhodobě manžela doma, nebo byl jejich muž násilný (s. 132 a 161–162). Tyto případy cizoložství vdaných žen, i skutečnost, že v případě návratu partnerů k sobě převažovala tendence cizoložství příliš nezveřejňovat (s. 133–135), mohou být zajímavé v souvislosti s úvahami Norberta Eliase z roku 1985 o emancipaci žen. Podle jeho – některé dnešní badatele a badatelky dráždícího – názoru začala ženská emancipace již v 17. století. Jejím symptomem měla být podle Eliase jakási rovnocennost mužské i ženské nevěry.¹ Eliasovy teze zde sice nemohou vystupovat jako prostředek nesporného výkladu uvedených jevů, přece však mohou posloužit jako výkladový model, který lze aplikovat mj. i na Dibelkova zjištění, a to přinejmenším jako možný zdroj interpretačních nápadů.

Jaroslav Dibelka v závěru studie říká: „Při práci s trestně právními prameny bylo v této rozpravě, v českém prostředí poměrně nově, využito především historickoantropologické metodologie“, kterou spojuje s „vlastním cílem práce“, jímž „bylo přiblížit se prostřednictvím jimi [tj. studovanými aktéry – J. H.] užívaných obranných strategií k obecným vzorcům chování a jednání soudobých venkovanů a pokusit se o nahlédnutí do jejich myšlenkového světa“ (s. 158). Souvisí s tím i to, že „v centru zájmu práce se ocitli konkrétní lidé“. Aniž bych chtěl jakkoli snižovat nesporný přínos recenzované práce, dovolil bych si v tomto bodě s autorem do určité míry polemizovat:

Předně: existuje (a) vůbec něco jako „historickoantropologická metodologie“? K „historické antropologii“ se sice za uplynulé přinejmenším čtvrtstoletí přihlašují mnozí badatelé, avšak

1 Norbert ELIAS, *O procesu civilizace*, I. Sociogenetické a psychogenetické studie. Proměny chování světských horních vrstev na Západě, Praha 2006, s. 258–259. Podle Eliase je v „absolutisticko-dvorské společnosti“ 17. a 18. století „poprvé téměř úplně zrušeno panství mužů nad ženami. Sociální síla ženy je zde přibližně stejně velká jako sociální síla muže“. Argumentuje tím, že ženy ve velmi vysoké míře spoluurčují společenské mínění, a zároveň i tím, že jako „společensky legitimní“ se jeví „také mimo-manželské vztahy žen“. Mluví v této souvislosti přímo o „první emancipaci žen“. Rovnost se mimo jiné projevuje i tím, že manžel od manželky „očekává [...] stejné sebeomezování, stejnou sebekázeň, jakou ukládá sám sobě“.

spíš než jasně definovaný obor s relativně přesně danou sadou uplatňovaných metod jí míní určité badatelské směřování, spojené se specifickým (rovněž ale ne přesně ohraničeným) způsobem kladení otázek. Řekněme, že historická antropologie představuje určité paradigma. Avšak je těžké chtít identifikovat její specifickou metodologii. Ukáže se to kupříkladu při porovnání historické antropologie s „historickou demografií“, která je metodologicky mnohem zřetelněji definovatelná (zmínku o ní nečiním náhodou, ještě se k ní vrátím níže). To, jak Dibelka charakterizuje svůj historickoantropologický badatelský zájem, koresponduje nemalou měrou s tím, jak historickou antropologii definuje Rebekka Habermas a Nils Minkmar, na které autor v recenzované práci také odkazuje (s. 175).

Tito badatelé soudí, že přes mnohost a různost způsobů vymezení historické antropologie, lze najít alespoň tři základní společné rysy takto zaměřeného dějzpytného snažení: 1) Zaměření pozornosti k rekonstrukci sociálních praktik a každodenních zkušeností lidí studované doby a kultury; 2) snaha rekonstruovat pohled jednáících osob (*native's point of view*). Nejedná se o empatii, nýbrž o snahu pochopit „zkušenost druhých lidí v kontextu jejich vlastních idejí“ (jak formulují Habermas a Minkmar s odkazem na Clifforda Geertze). Konečně 3) za společný rys prací tak či onak příslušných k historické antropologii tito autoři považují aplikaci „zhuštěného popisu“ (*thick description*). Habermas a Minkmar představují zhuštěný popis jako přístup k cizí (či minulé) kultuře, při kterém se můžeme díky podrobnému a jemnému popisu průběhu sociálních jednání (a díky dotazování se aktérů, resp. historických pramenů, na „smysl“ těchto jednání) vyvarovat toho, abychom do studované kultury mimoděk vnášeli měřítko naší kultury jako např. „důležité“, „podružné“. Zhuštěný popis má podle nich, na rozdíl od historické hermeneutiky, nadto *a priori* vyloučit „všechny morální a emotivní spojitosti s lidmi z jiné kultury“.²

Přijmeme-li tuto charakteristiku historické antropologie, je na místě otázka (b), zda Jaroslav Dibelka vskutku postupuje tímto metodickým způsobem. Dodávám však hned, že nejde jen o něj, nýbrž o to, zda takto opravdu postupují autoři nejedné z prací, které se hlásí k historické antropologii. Poznámky, které budou následovat, by totiž bylo možno vyslovit i k mnoha dalším studiím.³

Autor recenzované práce říká, že provedl „dvojnásobnou analýzu, která se ptala nejdříve po struktuře textu a potom po obsahovém významu jednotlivých slov“ (s. 158). Existuje však rozdíl mezi „textem“ a „texturou jednání“, jak upozorňuje kupříkladu Paul Ricoeur v diskusi s etnografií.⁴ Případně zde existuje distinkce mezi diskursivními praktikami a praktikami sociálními, s níž pracuje v textech svého genealogického období Michel Foucault, na něhož ostatně Dibelka odkazuje (s. 161). Abychom ovšem na půdě historické antropologie nějak substituovali

2 Rebekka HABERMAS – Nils MINKMAR (Hrsg.), *Das Schwein des Häuptlings. Sechs Aufsätze zur Historische Anthropologie*, Berlin 1992, s. 13–15.

3 Srov. např. studie: Ulrike GLEIXNER, *Pietismus und Bürgertum. Eine historische Anthropologie der Frömmigkeit*, Göttingen 2005. Autorka této práce se přímo v jejím názvu přihlašuje k historické antropologii. Vlastním jádrem jejího zkoumání je diskursivní analýza autobiografického deníkového psaní württemberských pietistů. Práce přináší zajisté velmi cenná zjištění, nemá však povahu badatelského zkoumání celého „kulturního pole“ tak, jak by tomu mělo být, pokud bychom za historickou antropologii považovali uplatnění postupů analogických Geertzovu zhuštěnému popisu a zúčastněnému pozorování. K této problematice srov. též: Martin NODL, *Mikrohistorie a historická antropologie*, Dějiny – teorie – kritika, č. 1, 2004, s. 237–252. Přínosné pro diskuse o historické antropologii mohou být také diskuse, které se odehrávají v rámci sociokulturní antropologie. Srov. např.: Zdeněk R. NEŠPOR – Marek JAKOUBEK, *Co je a co není kulturní/sociální antropologie? Námět k diskusi*, Český lid 91, 2004, č. 1, s. 53–79.

4 Paul RICOEUR, *Čas a vyprávění*, I. Zápletka a historické vyprávění, Praha 2000, s. 96–97.

nemožnost vstoupit do terénu a být přímo účastní v „kulturním poli“, musíme vedle našeho zájmu o diskursivní, ikonografické či statistické „stopy“, které poskytuje textová rovina (a roviny jí analogické), učinit pokus proniknout pomocí těchto „stop“ k „textuře jednání“, resp. ke smýšlení a zkušenostem aktérů.

Posuzujeme-li tedy „obránné strategie“, musíme nutně rozlišovat mezi takovými, které mají diskursivní (či rétorickou) povahu, a těmi, které by bylo možné považovat za strategie s povahou sociálních praktik či sociálního jednání (sňatek, útěk z panství apod.). Pokud tedy jde o prvou rovinu (strategie diskursivní), platí, že „z desítek protokolů vystupovali stále stejní nebo velmi si navzájem podobní muži a ženy“ (s. 158). Pokud jde o strategie skutečně vstupující do roviny sociálních chování a do jednání aktérů, je situace, jak ostatně autor recenzované práce bohatě dokládá, nesrovnatelně složitější. Zejména v rámci této vrstvy lze proto klást i otázky, vůči komu to vlastně byly obranné strategie zaujímány: Vůči vrchnosti? Vůči venkovské komunitě? Vůči rodičům? A jak vlastně byly tyto strategie úspěšné?

Nebylo by patrně bez zajímavosti, zkoumat s cílem zodpovězení těchto otázek podrobněji jednotlivé osudy výše uvedených „konkrétních lidí“ kupříkladu v církevních matrikách či v poddanských seznamech. Jaká byla např. šance dívek, které nemanželsky otěhotněly, stát se v budoucnu hospodyní? Abychom mohli opravdu mluvit o historické antropologii jako o určité analogii etnologického či antropologického studia „kulturního pole“, potřebovali bychom doplnit rozbor diskursivní vrstvy (ta je pro historika, který bádá v archivech, bezprostředně dostupná) rozbořem dalších vrstev: rozbořem povahy sociální praxe či sociálních jednání, analýzou demografického chování, tzv. rodinných strategií či strategií sňatkových, výzkumem majetkových poměrů, náboženského smýšlení atd. Ale i tak zůstaneme patrně vždy v situaci, kdy to budeme my jako badatelé, kdo bude přemýšlet o vhodné kombinaci jednotlivých archivních či knihovních fondů, případně sbírek specifických artefaktů, kdo se pokusí prostřednictvím této kombinace nějak substituovat to, čeho se dostává badatelům v sociokulturní antropologii, když přicházejí do určitého „kulturního pole“. To nemusí sofistikovaně konstruovat, to se jim takřkajíc otevírá před očima.

Právě terénní badatelská praxe v tomto celostně vnímaném poli, spojená se snahou o jeho „emický popis“ a o interdisciplinární přístup při interpretaci jednotlivých rovin, částí či segmentů tohoto pole a jejich souvztažností, je podle svrchu citovaného diskusního textu Zdeňka R. Nešpora a Marka Jakoubka konstitutivním rysem kulturní a sociální antropologie. Problémem však zůstává – není-li možno přenést tyto postupy kulturní a sociální antropologie v plném rozsahu do historických bádání – nakolik můžeme bez průniku do tohoto „kulturního pole“ rozhodnout, co bylo a co nebylo opravdu „obránnou strategií“? Pokud tento termín/pojem uplatňujeme jen vůči diskursivní vrstvě, je otázkou, nakolik je vskutku užít jako analytická kategorie, nebo zda zůstává jen našim pojmenováním výskytu určitého, pravidelně se opakujícího shluku slov či frází? Je pak otázkou, zda, budeme-li jej tak nazývat, učiníme tak z přesvědčení, že jsme empiricky doložili určitou „obránnou strategií“, nebo že spíše tímto pojmenováváním vnášíme do studovaného materiálu náš předpoklad, že aktéři (vyslýchané osoby) opravdu sledovali nějakou strategii? Netvrdím však rozhodně, že si autor recenzované práce není těchto obtíží vědom.

Jaroslav Dibelka dokládá i pro třeboňské panství přelomu 17. a 18. století skutečnost známou z mnoha jiných prostředí, totiž že panenskou čest, ztracenou smilstvem a nemanželským těhotenstvím, mohla dívka znovu nabýt, pokud si ji dotýčný smilník (resp. i někdo jiný -?) vzal za ženu (s. 80–93). Praxe, že nemanželsky narozené dítě bylo později legitimizováno sňatkem, byla poměrně běžná (reprezentativně za mnohé studie, pojednávající tento jev pro raně novověkou Evropu, lze uvést podrobné rozbor Jürgena Schlumbohma pro Vestfálsko). Historicko-demografickým bádáním jsou zároveň dokládány i poměrně značné regionální rozdíly úrovně ne-

manželské plodnosti (tuto tematiku shrnuje kupříkladu Andreas Gestrich). Mohlo by se to stát podnětem pro pokus vnést do třeboňských poměrů interpretující výklad také pomocí srovnání trestněprávní agendy s demografickými jevy a prostřednictvím širších komparativních studií.⁵ Předně (a) by bylo možné – nebudiž to chápáno jako výtka vůči recenzované práci, nýbrž jako podnět k dalším výzkumům a interpretacím – propojit zde představený, precizně provedený rozbor případů cizoložství a smilstva nejen s obrazem hospodářských a geografických poměrů na panství Třeboň (s. 57–63), nýbrž i s populačními poměry a s demografickým chováním. To je pro panství Třeboň již hojně popisováno v literatuře, kterou Dibelka namnoze cituje. Zároveň je však možné studovat tyto problémy také na základě rozsáhlých poddanských seznamů třeboňského panství.

Dibelkův rozbor umožňuje případy cizoložství a smilstva kvantifikovat. Demografická analýza poddanských seznamů (propojená případně s rozbořem církevních matrik) by pak ukázala alespoň celkový počet porodů, resp. podíl nemanželských porodů na nich. Připomeňme, že míra ilegality ležela tehdy v Čechách mezi necelým půl procentem a sedmi procenty. Podíl předmanželských koncepcí na celkovém počtu prvních otěhotnění tu však často přesahoval 10 % a v některých lokalitách dokonce překračoval až 20 % – smilstva se tedy musel dopustit alespoň každý desátý, někde dokonce každý pátý pár. Taková zjištění pro zkoumanou oblast by nebyla zdaleka jen anonymním kvantitativním údajem, nýbrž dovolila by nám proniknout hlouběji do „kulturního pole“. Bylo by tak totiž možné alespoň přibližně odhadnout, zda byly trestněprávně řešeny jen ty případy smilstva a cizoložství, které vedly k narození nemanželského dítěte, nebo i takové, které k otěhotnění nevedly (jak napovídá sama trestněprávní agenda). Bylo by pak ale možno také prozkoumat, zda se jako delikt smilstva či cizoložství řešilo každé nemanželské otěhotnění (tedy zda se počet trestněprávních případů kryje s počtem nemanželských porodů). Takové zjištění by bylo velmi cenné pro hodnocení a interpretaci „obránných strategií“.

Stálo by dále (b) za to, srovnat míru natalitní ilegality na panství Třeboň s jinými oblastmi (v některých alpských zemích překračoval podíl nemanželských porodů až 20 %, srov. citovanou Gestrichovu práci či Schlumbohmovy úvahy). Vyplatilo by se zároveň sledovat, zda se v oblastech, kde byla míra ilegality nápadně vyšší, neuplatňovaly na přelomu 17. a 18. století jiné „obránné strategie“ a nepanovala jiná (vrchnostenská) trestněprávní praxe, než jak tomu bylo na třeboňském panství.

Taková komparace by nás totiž mohla konečně (c) přivést až k otázce, zda se vždy setkáváme jen s „obránnými strategiemi“ smilníků a cizoložníků, nebo zda bychom nemohli hovořit o jakýchsi „útočných strategiích“, uskutečňovaných s cílem, vynutit si na vrchnosti či rodičích sňatek. Taková otázka nás nutně napadá, čteme-li v recenzované práci citát z pramenného textu o tom, že „dotčené osoby“, které se dopustily smilstva, „jak sobě, tak přátelům svým hanbu učinily, a z ní jiné vyvedení (leda by skrze milostivou vrchnostenskou vůli) k stavu manželskému připuštěné a z toho skutku spáchaného zase očištěné nebyly“ (s. 84).

5 Bylo by možno vycházet např. z prací: Andreas GESTRICH – Jens-Uwe KRAUSE – Michael MITTERAUER, *Geschichte der Familie*, (= Europäische Kulturgeschichte, herausgegeben von Andreas Gestrich, Band 1), Stuttgart 2003, zejména s. 415, 488, 505–507; Jürgen SCHLUMBOHM, *Lebensläufe, Familien, Höfe. Die Bauern und Heuerleute des Osnabrückischen Kirchspiels Belm in proto-industrieller Zeit 1650–1860*, Göttingen 1994, s. 122–132; Lumír DOKOUPIL – Ludmila FIALOVÁ – Eduard MAUR – Ludmila NESLÁDKOVÁ, *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*, Praha 1999, zejména s. 46–49.

Recenzovaná práce tedy evidentně přináší nejen mnoho nových a zajímavých zjištění o poddanské tematice, učiněných na základě aplikace zatím ne zcela běžné badatelské perspektivy, ale nabízí i řadu východisek pro navazující studie.

Jan Horský

Paulus ADELGRUBER – Laurie COHEN – Börries KUZMANY

Getrennt und doch verbunden. Grenzstädte zwischen Österreich und Russland 1772–1918
Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag 2011, 316 pp., ISBN 978-3-205-78625-2.

The reviewed publication was created within two research projects that is: „Multikulturelle Grenzstädte in der Westukraine 1772–1914” (Multi-cultural border towns in the Western Ukraine in the years 1772–1914) and „Imperiale Peripherien: Religion, Krieg und die Szlachta” (Imperial outskirts: religion, war and the szlachta). Those projects were realised in the years 2004–2009 by Institut für Osteuropäische Geschichte of the Vienna University under the direction of Andreas Kappeler, including the authors of the reviewed publication – Laurie Cohen, Paulus Adelsgruber and Boeries Kuzmany. The book however is not a collection of articles by various authors but a collective monograph.

The monograph „Getrennt und doch verbunden“ corresponds with the research trends of the Department of East Europe History and the interests of its authors. They preceded it with several shorter texts in joint publications and academic magazines.¹ The reviewed monograph is composed of five themed chapters, the introduction and conclusion and the part dedicated to the situation of the six researched towns on the threshold of the 19th century, as well as the personal and place indexes and the bibliography. The book contains 14 tables, 5 charts and 34 maps and photos.

The key term for the publication is “border” and its impact on the social, economic, religious and political life of the towns placed on its both sides, both in Galicia being a part of the Austria/Austro-Hungary and Volhynia and Podolia that belonged to the Russian Empire. The other key term the authors put emphasis on is “periphery”. The border towns constituted the Kresy (Eastern Borderlands), outskirts of two empires – of the Habsburgs and Romanovs. From the perspective of Vienna and St. Petersburg, those towns were a distant province, but for the inhabitants of Galicia, Volhynia and Podolia they were specific centres of the social, economic and cultural life, like for instance Brody.

The monograph has been composed according to themes, each chapter being dedicated to one predominant issue (towns, border, economy, religion, World War I). The chapters are divided into numbered sections that in turn are divided into not-numbered paragraphs. Each chapter ends in a summary.

1 Some of the articles are particularly worth mentioning: B. KUZMANY – L. COHEN – P. ADELGRUBER, *Kleinstädte entlang der galizisch-wolhynisch/podolischen Grenze. Ein Vergleich*, Jahrbücher für Geschichte Osteuropas 55, 2007, Heft 2, pp. 209–241; T. LORENZ – P. ADELGRUBER – L. COHEN – B. KUZMANY, *Razem i osobno: Małe miasta na pograniczu galicyjsko-wołyńsko-podolskim (Together And Apart: Small Towns In the Galician-Volhynian-Podolian Borderland)*, Kwartalnik Historyczny 117, no. 3, 2010, pp. 51–69, and the joint publication edited by Christoph AUGUSTYNOWICZ – Andreas KAPPELER, *Die galizische Grenze 1772–1867: Kommunikation oder Isolation?*, Europa Orientalis, Bd. 4, Wien 2007, in which the authors of the reviewed publication published their texts.